

Yttrande avser ert dnr KN2023/03652

Luleå tekniska universitet (LTU) yttrar sig härmed över EU-kommissionens förslag till direktiv om övervakning av jordhälsa och resiliens.

Sammanfattning

LTU avstyrker förslaget.

Sverige har redan i förarbetet till detta direktiv påpekat vikten av att hänsyn tas till nationella och lokala förutsättningar, inklusive de ansträngningar som redan gjorts och medlemsstaternas olika utgångspunkter (Regeringskansliet Faktapromemoria 2021/22:FPM23). Luleå tekniska universitet remissvar är i linje med Regeringskansliets tidigare ställningstagande. Den övergripande visionen är viktig men direktivets ramverk bör lämna större utrymme till nationell och lokal anpassning. Ansatsen i förslaget är bra men detaljstyrningen är för omfattande och riskerar att leda till omotiverat höga kostnader.

Det är bra att alla länder i EU med regelbunden övervakning skaffar sig god kunskap om tillståndet i sina jordar. Det kan vara tvingande men det borde inte göras med en tvingande mall för monitoring som alla länder måste följa. Det bör finnas större frihet för olika länder att använda de metoder som är bäst anpassade efter deras förhållanden.

Det borde inte byggas upp en stående grupp eller kommitté på central EU-nivå för utvärdering av resultaten som rapporteras in vart femte år utan en grupp med experter som utses och betalas av de olika länderna borde göra detta. Det blir alltså en tillfällig grupp, och en ny utses vart femte år.

Inga EU-gemensamma laboratorier som måste användas bör byggas upp.

Omkring 60-70 % av jordarna i EU bedöms vara bedöms vara i oönskat skick ("unhealthy state") på grund av mänsklig påverkan som jordbruk, industriell aktivitet och samhällsbyggnad. På dessa jordar produceras 95 % av födan för befolkningen. Föroreningar, jorderosion, kolförlust, för mycket kväve, kompaktion och ökad salinitet leder till sämre jordkvalitet och andra miljöproblem. 21 % av ytlagret i EUs

jordbruksmarker har för höga halter av den potentiellt skadliga metallen kadmium. I Sverige förekommer det i delar av Skåne.

The EU Bio-diversity Strategy for 2030 kräver friska jordar och The EU Soil Strategy for 2030 säger att alla jordar ska vara friska 2050. Av den anledningen anses att det måste finnas en enhetlig monitoring av tillståndet i jordarna i hela unionen och det är det som föreslås i det här förslaget. Många länder inom EU men inte alla har redan olika program för att kontinuerligt kartlägga tillståndet hos sina jordar. Olika länder har ofta olika metoder för detta vilket kan göra jämförelser besvärliga. Därför föreslås en enhetlig monitoring i alla EUs länder, och den ska vara tvingande, en lag, som också ska arbetas in de olika ländernas nationella lagstiftning. Metoderna som föreslås finns beskriva i detalj i bilagor. Man konstaterar att det kommer att kosta eftersom en ny infrastruktur för rapportering, analyser, support och utvärdering måste byggas upp på EU-nivå. Positiva effekter som teknisk utveckling, nya metoder och ökad användning av fjärranalys med satellitdata (remote sensing) förväntas. Förslaget anses i texten vara i samklang med en rad EU-policys och passa med The European Green Deal.

Efter eventuellt beslut ska medlemsländerna få två år på sig att meddela hur de tänker uppfylla kraven. De ska etablera ”monitoring framework” baserad på ”soil districts”, dvs olika typer av jordar i olika områden (t ex skogsmark kontra jordbruksmark) kan kräva lite olika metoder. Resultaten av monitoringen ska rapporteras till kommissionen vart femte år, och utvärderas på central EU-nivå. Detta ska fortsätta ”i evighet”. Baserad på bedömningen av tillståndet hos jordarna ska åtgärdsplan tas fram på central EU-nivå. Länderna ska undvika att använda frisk och produktiv jordbruksmark för industrier, infrastruktur och bostäder. Förorenade platser och områden ska identifieras och åtgärdas. I Sverige har länsstyrelser och Naturvårdsverket god kunskap om förorenade områden men det saknas medel att åtgärda dem i önskad takt, och det gäller sannolikt hela EU. Enligt förslaget ska det finnas register på förorenade områden vilket redan finns i Sverige.

De metoder för monitoring som föreslås finns beskrivna i Annex 1. Det vore inte bra att redan nu fastslå att just dessa metoder ska användas. Till exempel föreslås att för analyser av metaller i jordarna ska ISO 17586:2016 användas, dvs lakning med utspädd salpetersyra. Det anses visa potentialen för utlakning från jordar till vatten av skadliga ämnen. De metaller som föreslås analyseras är typiska för traditionella gruvor, industrier och jordbruk (t ex kadmium från konstgödsel) men borde kompletteras med vad som kan tänkas öka i samband med den gröna omställningen. EU förväntas producera mer av sällsynta jordartsmetaller (lantanoider, på engelska rare earth elements (REE)) inom unionen så dessa borde ingå. Även uran borde ingå eftersom det finns stora områden med naturligt höga uranhalter i berggrunden liksom många kärnkraftverk. Det är tveksamt om den föreslagna metoden ska användas överallt i olika områden med olika förutsättningar. Det vore önskvärt att också analysera totalhalten av de olika ämnena, åtminstone i vissa prover i varje område. Att systematiskt använda fjärranalys för övervakning av jorderosion, skogsbestånd och annat är bra och görs redan i stor utsträckning i Sverige.

Enligt förslaget ska de länder som inte gör godtagbar rapportering bestraffas.

Ansatsen i förslaget är bra, att alla länder i EU ska ha god kunskap om tillståndet i sina jordar, men detta kan uppnås på annat sätt än att tvinga alla länder att använda samma metoder och rapportera in resultaten till en grupp eller kommitté på central EU-nivå. Detta riskerar att bli en dyr, omständig och byråkratisk hantering. Det går inte att redan nu säga att de föreslagna metoderna är de bästa. Det finns en mycket stor risk att de föreslagna metoderna, som alltså ska vara tvingande, är anpassade efter de folkrika länderna i Centraleuropa med lite skogsmark och stora jordbruksmarker. Risken är att det kan bli som för olika direktiv för naturvård, miljö och skogsskötsel som är anpassade för centraleuropeiska förhållanden och ställer till problem i länder som Sverige och Finland, t ex för skogsbruket. Det får inte bli så att EU-laboratorier byggs upp som alla länder måste använda för olika typer av mätningar. Det skulle med säkerhet bli dyrt och dåligt. Det står inte uttryckligen i förslaget att sådana laboratorier ska byggas upp men det är inte svårt att räkna ut att så skulle bli fallet om det här förslaget förverkligas.

Därför är det här förslaget inte tillräckligt bra. Det vore bättre att man ålade alla medlemsländer att ha en effektiv monitoring av sina jordar men där de olika länderna kan använda lite olika metoder för att uppnå detta. De nationella resultaten kan även i detta fall rapporteras in till EU vart femte år men det borde inte finnas en stående EU-central grupp eller kommitté som arbetar med detta. I stället borde en grupp med experter från universitet och myndigheter i de olika länderna, och som utses och betalas av de olika länderna, arbeta med utvärderingen.

I detta ärende har rektor Birgitta Bergvall-Kåreborn beslutat. Helena Oskarsson har föredragit. I den slutliga beredningen har Björn Öhlander, senior professor tillämpad geokemi, deltagit.